

‘De PQ is een happening geworden’

Knuffelperformance in een van de ‘witte dozen’ - Monika Pormale.

Iedere vier jaar vindt in Praag een bruisende wereldtentoonstelling plaats over scenografie en theaterarchitectuur. Dit jaar namen zeventig landen deel en trok de Praagse Quadriennale veertigduizend bezoekers. 'De PQ is een happening geworden die gaat over levend theater en ontwikkelingen die het ontwerp pur sang overstijgen.'

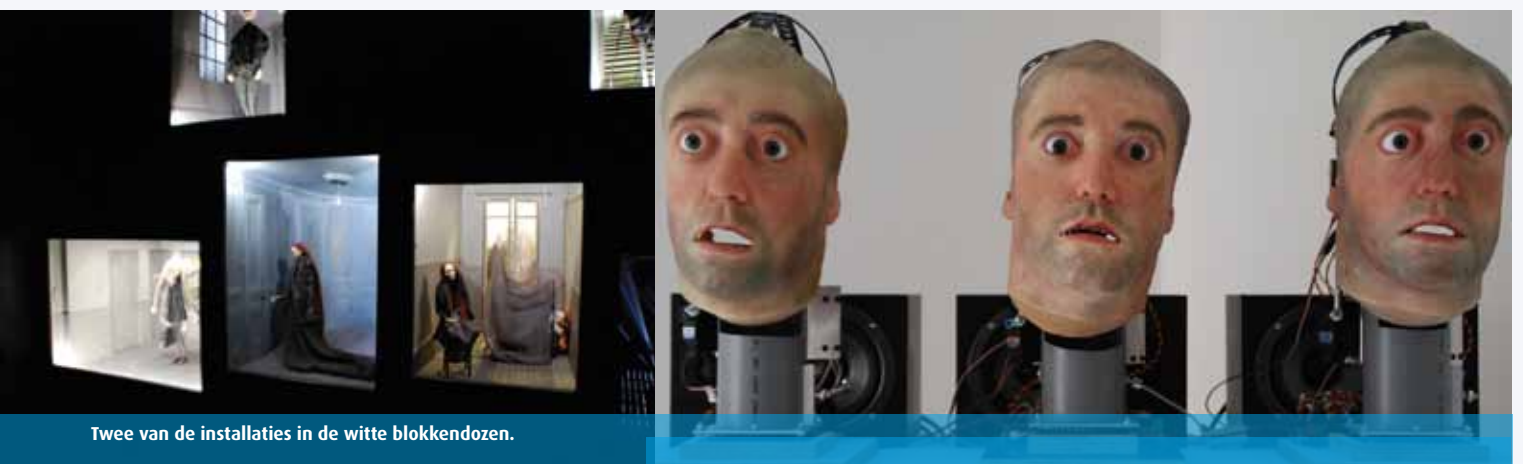
Het Industriële Paleis, voorheen het centrale tentoonstellingsgebouw van de Praagse Quadriennale (PQ), ligt er desolaat bij. Op de plek van de uitgebrande zijvleugel staat een groot formaat partytent. Er lijkt nog steeds enige activiteit te zijn, maar daar is op deze dag niets van te zien. Het restaurant met terras, de ontmoetingsplek van de doorgewinterde PQ-ganger, is zo te zien over de kop. Ook in andere omringende gebouwen lijkt niemand meer geld te steken. Alleen de biertuin doet nog zaken, voornamelijk met dancefeesten in de late avonduren, getuige de posters. Wat jarenlang het epicentrum was van de PQ, is deels door brand verwoest en noodgedwongen ingeruild voor een diversiteit aan locaties, verspreid over Praag. De hoofdlocatie, op een steenworp afstand van het Industriële Paleis, is het Veletržní Paláce, het museum voor moderne kunst. Hier exposeren de professionele theatervormgevers die zijn afgevaardigd door de 70 deelnemende landen, en hier is ook de expositie van de studenten theatervormgeving. De

ationale paviljoens zijn ondergebracht in allerlei verschillende ruimtes op de begane grond, wat het verkrijgen van overzicht over de enorme hoeveelheid exposanten nogal belemmert. De studenten hebben het beter getroffen, want zij exposeren op twee verdiepingen in mooie, afgebakende ruimtes langs een galerij. Voordeel van het gebouw is wel de lichtinval, die veel beter is dan in het Industriële Paleis. Wat verder opvalt is het geluid: door het sterk toegenomen aantal performances is er meer geluids-overlast en is er minder intimiteit en concentratie mogelijk. Om het scherper te stellen: met 70 deelnemende landen en 40.000 bezoekers (vier jaar geleden 59 landen en 23.000 bezoekers) heeft de PQ zijn grenzen bereikt. Tel daar bij op dat er naast dit hoofdgebouw nog 27 andere locaties zijn met onderdelen of -deeltjes van de PQ, en de conclusie kan niet anders zijn dan dat het programma te vol is om alles te zien of te beleven. De PQ heeft het verleden van brave exposities met veel maquettes en foto's definitief van

zich afgeworpen. Of althans, dat hebben de deelnemende landen gedaan. Vrijwel elk land heeft een specifieke vorm van presenteren gekozen, van live performance tot installatie en alles daar tussenin. Het is op zijn minst onderhoudend en soms boeiend om te zien, al is het vaak niet makkelijk om het aan een ontwerp of een ontwerper te relateren. Van een overzichtstentoonstelling van de scenografie is de PQ een happening geworden die gaat over levend theater en over ontwikkelingen die het ontwerp pur sang overstijgen. Dat is op zich een goede zaak. Het vereist wel een veel persoonlijker bril dan voorheen en vooral een (inter)actieve bezoeker.

Witte blokkendozen

Het mooiste onderdeel van de PQ 2011 is wat mij betreft het dorp van witte blokkendozen dat is verzezen op het plein van het Nationale Theater. In de dozen wordt het een beetje warm, maar je bent hier getuige van bijzondere theatrale presentaties, performances en exposities: een ►

Twee van de installaties in de witte blokkendozen.

Het technische theater van de Noren.

Veelkleurige kleding met in het midden videobeeld, in het Colombiaanse paviljoen.

paar dat uiterst geconcentreerd en gepassioneerd de tango danst, twee mensen in een etalage in een serene, liefdevolle omhelzing. Of een vrouw gekleed in witte vodden die met de bezoeker een soort choreografie uitvoert in haar met afgedankte witte kleding ingerichte doos. Het is van een verstilde eenvoud en laat door de een-op-een interactie met het publiek een blijvende indruk achter. Ook de meer op pure scenografie geïnspireerde installaties, zoals van de beroemde Duitse scenograaf Anna Viebrock, zijn spannend en van hoge kwaliteit. Elke uitgenodigde vormgever, theatermaker of kunstenaar heeft zichtbaar diep nagedacht wat te doen met de paar vierkante meter in de doos en is vrijwel altijd met een inventief idee gekomen. Niemand heeft de doos volgestouwd met een overzicht van werk, iedereen heeft zich geconcentreerd op iets specifiek, op het veroorzaken van een ervaring bij de toeschouwer. Van dit goed vormgegeven theaterdorp ben ik tijdens de PQ het meest onder de indruk geraakt. Wat mij betreft is dit 'bijprogramma' een voorbeeld voor de nationale inzendingen.

Architecten in een kerk

Bij eerdere edities van de PQ klaagden de architecten nog wel eens dat zij waren weggelaten in een achterafzaaltje. Dit jaar is hun tentoonstelling van recentelijk ontworpen theaters naar volle tevredenheid ondergebracht in de prachtige Sint Anna Kerk, in het hartje van de stad. De prijsvraag voor studenten, we-

derom georganiseerd door de architectuurcommissie van OISTAT, luidt: ontwerp in deze kerk een theater. Een mooie uitdaging, want het is een traditionele katholieke kerk met een onmogelijk langwerpige, net iets te smal schip. De professionele architecten hadden zich te houden aan een strak concept: maak je inzending op het formaat van een kleine eettafel. Ook hier valt op dat zij zich hebben uitgeput in het zo interessant mogelijk exposeren, waarschijnlijk om de obligate maquette of tekening met dwarsdoorsnede te omzeilen. Ik zie een veelvoud aan expressionistische uitbarstingen die ik als relatieve leek zelden kan relateren aan een theatergebouw. Type-rend voor een inzending waar vorm boven inhoud gaat is de op zich ingenieuze tafel van Frankrijk: de bezoeker kan er van alles in openklappen en uitschuiven en dan een tekst lezen of video bekijken. Maar halverwege heb je een lamme arm en moet je het deksel noodgedwongen sluiten. De inzendingen van Taiwan en Nederland vormen een uitzondering op

de trend. Taiwan presenteert in een mooie video het uitzonderlijke Wei Wu Ying Center, een ontwerp van de Nederlandse architect Francine Houben (en met Theateradvies als adviseur voor de theatertechnische inrichting). Het organisch glooiende theatercomplex bevat zalen voor opera, toneel en muziek en is van een schaalgrootte waar we hier alleen van kunnen dromen. Namens Nederland toont Jim Klinkhamer het ontwerp van Stadsschouwburg Amsterdam en Melkweg. De fotocollage en ingebouwde maquette maken helder wat de uitdaging was om op deze plek in Amsterdam een zaal tussen schouwburg en poppodium te bouwen: ontwerpen en bouwen op de vierkante centimeter.

Landenpaviljoens

Terug in het gedruis van de hoofdlocatie ontdek ik in de kelder van het museum de verrassende inzending van de Noren: een technische voorstelling met allerlei over rails bewegende machientjes en objecten, gecombineerd met videoprojec-

Geluidsontwerp op de PQ

Door Jorg Schellekens
Aandacht voor licht- en geluidsontwerp was er bij het *Light and Sound Project* in de Nová Scéna van het Nationale Theater in de binnenstad. Geluidsontwerper Steven Brown (UK) was curator voor het geluidsgedeelte en had een serie lezingen en discussies georganiseerd, waaronder twee inspirerende en goed verzorgde

lezingen van Robin Rimbaud en Hans Peter Kuhn. De Brit Rimbaud leidde het publiek aan de hand van veel voorbeelden door zijn carrière. In de jaren negentig werd hij onder de naam Scanner bekend met elektronische muziek gebaseerd op opnames van afgeleuisterde telefoongesprekken en radiocommunicatie. Tegenwoordig houdt hij zich bezig met geluid voor film en dans, maar ook wel

De Nederlandse ambassadeur in Tsjechië opent het Nederlandse paviljoen.

Twee vormgevers met smartphone, links Roos van Geffen, rechts Marloeke van der Vlucht.

Tijdens de stadswandeling door deelnemers gemaakte foto's in het Nederlandse paviljoen.

ties en een licht- en geluidshow. Dit Tingueliaanse objecttheater vertelt het verhaal van een scheepsramp met een enorme rijkdom aan beelden en letterlijke gelaagdheid. Het ziet er allemaal erg 1.0 uit maar is 2.0 gemaakt. Erg boeiend, dit theater zonder acteurs. De Servische inzending, een tip die ik kreeg van Marloeke van der Vlucht, bestaat uit een serie hologrammen van bijna perfecte kwaliteit. Het 3D-effect is zeer overtuigend en levert door het soort filmpjes ook meerwaarde, zoals een acteur/danser die je ziet rondklimmen in een spinnenweb van touw. Ook leuk is een deel van de Canadese inzending: een podium dat bestaat uit tientallen beweegbare vloerdelen die onafhankelijk van elkaar kunnen bewegen, maar dan op schaal gemaakt voor poppentheater.

Een inzending die grote indruk op mij maakt is die van Colombia. Op een houten plateau dat schuin de lucht in is gebouwd, balanceert een zwarte, gemaskerde man in travestie die gestileerd maar keihard op het hout slaat met een zweep.

De combinatie van stilering, herhaling en de kracht waarmee hij slaat is spannend om te zien en contrasteert sterk met de achterwand van het plateau die volhangt met veelkleurige Zuid-Amerikaanse vrouwenkleding, pruiken en theatermaskers. Een video verschaft de context van deze performance. Het is een afgeleide van het straattheater van de groep Mapa Teatro dat veel weg heeft van straattheater: groepen gemaskerde mannen in travestie jagen andere mannen op

maakt op mij veel meer indruk dan het op de esthetiek van de straat gerichte straattheater dat Brazilië toonde, en waarmee het de felbegeerde hoofdprijs van de PQ, de Gouden Triga in de wacht sleepte.

Looking for...

De Nederlandse inzending is geïnspireerd op de door Lena Müller in 2003 in Praag gevonden foto's. De vier geselecteerde vormgevers Marloeke van der Vlucht,

'De PQ heeft het verleden van brave exposities met maquettes en foto's van zich afgeworpen'

en bewerken hen met de zweep. Ik ga ervan uit dat de video geënceneerd is, maar helemaal zeker ben ik niet: enkele 'slachtoffers' spelen hun angst zo goed dat ik begin te twijfelen. Indrukwekkend vanwege het directe, maatschappelijke karakter en de verwarring die het (theatrale) geweld op straat oproept. Het

Roos van Geffen, Lena Müller en Theun Mosk, hebben een gezamenlijke inzending gemaakt in de vorm van een rondleiding door Praag langs de plekken waar de fotograaf in de vroege jaren zestig zijn foto's maakte. De bezoeker krijgt een smartphone te leen waarop het programma 7scenes is geïnstalleerd, dat via de ►

met producten zoals het Wake Up Light van Philips. Hans Peter Kuhn is vooral bekend vanwege zijn samenwerking met Robert Wilson maar maakt ook autonome installatiekunst op basis van geluid en licht. Zijn gebruik van 'surround' en andere ruimtelijke geluidsopstellingen sinds de jaren zeventig maken hem een van de pioniers op dit gebied.

Onder de noemer *Sound Kitchen*

waren er optredens van geluidsontwerpers uit tien verschillende landen. De composities moesten uitvoerbaar zijn met een laptop, een iPad of andere mobiele apparatuur. Interactiviteit werd aangemoedigd, evenals samenwerking via internet en het gebruik van tijdens de PQ in Praag opgenomen geluid. Dit leverde een zeer breed scala aan performances op. De interactiviteit ging soms erg ver,

zoals bij een performance van de Amerikanen Brad Berridge en Vinnie Olivieri. Zij presenteerden als een 'proof of concept' een eenvoudige soundscape van een stadspark. Alle onderdelen hiervan werden aangestuurd door iPhones en iPads die in handen waren van het publiek. Het starten, faden en in het geluidsbeeld positioneren van de geluiden deden de toeschouwers dus zelf. Vanuit Ne-

derland waren er twee bijdragen aan Sound Kitchen. [Open m0de] Collective presenteerde een interactieve dansperformance, waarin een lichtsensor op het lichaam van de danseres het geluid aanstuurt, in combinatie met input van het publiek via internet. Jorg Schellekens presenteerde een live surround soundscape, ter plekke aangevuld met tijdens de PQ gemaakte geluidsopnames.

Fransen tafel met uitschuifbare informatie.

satelliet het routeverloop bijhoudt en op bepaalde plekken opdrachten geeft, foto's laat zien of teksten activeert (later hoor ik dat bij de start van de PQ het gps-sig-naal in Praag niet altijd goed doorkwam op de gebruikte smartphones, waardoor 7scenes de locatie niet kon bepalen. Met de aanschaf van de nieuwste iPhones is dat opgelost). Na de drukte van het museum is het even wennen aan de rust buiten, in een gewone Praagse buurt. De concentratie die de smartphone vraagt maakt dat je de omgeving extra goed in je opneemt. Daardoor sta je open voor het verhaal dat via beeld, geluid en opdrachten tot je komt. Vooral het zelf foto's maken, met ergens in je achterhoofd de fotograaf van de gevonden foto's en zijn

gezelschap, maken je bewust van het communistische Praag uit de vroege jaren zestig. Het is een nieuwe en aangepaste theater vorm van een verhaal ondergaan. Oorspronkelijk waren de vier vormgevers van plan om op de route zelf aanwezig te zijn, objecten te plaatsen en zo in te grijpen in het verhaal. Maar niet alles kon worden gerealiseerd en uiteindelijk is gekozen voor een route waarop de toeschouwer vooral op aanwijzing van het programma 7scenes goed om zich heen moet kijken, zonder die directe ingrepen. Een terechte keuze, want met de beelden die je ziet en teksten die je hoort via de smartphone vorm je zelf wel het beeld in je hoofd. De eenvoud van het concept stimuleert eigen initiatief. Ikzelf

begrijp dat ik overal waar 7scenes een foto laat zien, ook zelf een foto moet maken. Mijn zoon en ik lopen samen de route en we putten ons uit om die foto's te maken vanuit hetzelfde perspectief als op de smartphone. We doen zo lang over de route, dat Roos van Geffen en Marloke van der Vlugt, de vormgevers van dienst op die dag, zich al zorgen over ons gaan maken. Terug in het Nederlandse paviljoen wordt een deel van onze foto's geprint en op de wanden geprikt. Opvallend zijn de verschillen en overeenkomsten in perspectief. Veel foto's genomen vanaf een bankje in een wachthokje van de tram leverden foto's op van het trottoir, zonder dat de smartphone daartoe opriep.

Licht op de PQ

Door Andrea Dröes

Tijdens de PQ is theater vormgeving te zien vanuit de hele wereld. Als jonge vormgever ben ik benieuwd hoe mijn vak zich in andere landen ontwikkelt, ik vind dat van belang in een tijd waarin de wereld steeds makkelijker samenwerkt en informatie uitwisselt. Mijn eerste PQ beleefde ik in 2007 als student theater vormgeving aan de HKU. Dit jaar was ik er als zelfstandig ontwerper, vijf dagen. Deze dagen waren een constante uitwisseling van informatie dankzij

gesprekken met andere ontwerpers, lezingen, performances en tentoonstellingen. Volgende keer wil ik er zeker tien dagen voor uittrekken om alle informatie uit te pluizen en te laten bezinken, want het is nogal wat, de hele wereld! Als deelnemer aan het coachings traject van het instituut Lichtontwerpen (iLo) heb ik ook vanuit het perspectief licht de PQ bezocht. Licht heeft een belangrijk aandeel in scenografie, maar kreeg deze PQ minimale aandacht. Ik was blij dat ik de laatste dag van mijn verblijf de lezing van lichtontwerper

ster Felice Ross (VS/Israël) kon bijwonen. Felice ontwerpt ruimtes met licht. Voor mij als vormgever was dat een inspirerende verrassing. Ze vertelde hoe je de vormen en materialen van bijvoorbeeld een decor binnen de ruimte kan gebruiken om met licht je verhaal te vertellen. Hoe je kleuren (van licht) opbouwt gedurende een voorstelling en hoe je gebruik kan maken van reflecties. Licht zelf is een ontastbaar en onzichtbaar materiaal dat op totaal verschillende manieren toegepast kan worden. Aan de hand van

beeldmateriaal van voorstellingen maakte ze dat duidelijk. Felice onderstreepte het belang om als lichtontwerper deel uit te maken van het maakproces, om in een vroeg stadium alle mogelijkheden te kunnen zien en te benutten. Zo creëer je de mogelijkheid in te spelen en aan te haken op het gebied van kleur, materiaal en het verhaal dat je daarmee vertelt. Een speler kan in het schemerdonker staan wanneer dit personage geïntroduceerd is in een vorige scène, aldus Felice. Het zoeken naar die afwisseling is

Blik in het paviljoen van de Nederlandse studenten.

‘Volgens mij wil je als professional simpelweg ook je collega’s in alle rust en concentratie ontmoeten’

Studentenexpositie

De studenteninzendingen volgen de algemene tendens: veel optredens, interactie met het publiek, theatrale installaties en relatief weinig presentaties van ontwerpen. Ik zie opvallend veel leuke en goede inzendingen, beter dan in het verleden. Bijvoorbeeld de inzending van de Duitse studenten met op Bauhaus geïnspireerde installaties, en de Belgische met werk van studenten verpakt in enorme mosselen. Ook de Nederlandse studenteninzending ziet er goed uit. Door de ogen van Konin-

gin Beatrix kijk je in een schuin oplopende doos en observeer je mensen die via een ingang aan de zijkant het paviljoen zijn ingekropen. Die mensen zouden volgens het concept liggend op hun buik kunnen kijken naar in de vloer verzonken video-beelden. Ik bezoek het paviljoen drie keer, maar al die keren zie ik niemand die de video’s in de vloer heeft ontdekt. Een gemiste kans: een verwijzing of iets meer tekst en uitleg had dat kunnen oplossen. Nu ligt er alleen een stapeltje van de PQ-special van Zichtlijnen op de grond.

Terugblik

De focus van deze PQ lag meer op beleving, ervaring en happening dan op decorontwerp. Die tijd is voorbij. Het theater en de ontwerpers zijn veranderd. Maar ik mis het ook wel en zou de PQ-organisatie willen aansporen om via een vorm van symposia de professionele vormgevers samen te laten komen, zodat zij hun werk kunnen laten zien en hun visie met elkaar delen, zoals bij de Nederlandse inzending van vier jaar geleden. Volgens mij wil je als professional simpelweg ook je collega’s in alle rust ontmoeten. Binnen de veelheid van het programma en temidden van het grote aantal studenten, de hoofdmoot van het publiek, kwam de vormgever zelf in het gedrang. Er waren op de PQ heel wat Nederlandse vormgevers maar die hadden in hun hoedanigheid als docent een strak ingedeeld programma, waardoor er nauwelijks tijd was om hen rustig te spreken. Pas in de bagagehal terug op Schiphol had ik tijd om met Herbert Jansse, een van de initiators van de vorige PQ, kort terug te blikken op wat we meegemaakt hadden. Zo druk had hij het gehad met zijn studenten, en ik met alle routes door de stad.’ ◀

interessant. Zo gebruikt ze bijvoorbeeld materiaal als reflectie om te zorgen voor een lichtverrijking, of schaduwen om te ‘belichten’. Ook sprak ze over het belang van afwisseling: van licht en donker, van de opeenvolging van kleurcombinaties die iets over het verloop van de tijd vertellen. Felice zoekt naar contrasterende kleuren. Naast kleurenfilters gebruikt ze bijvoorbeeld gasontladingslampen die tijdens het opgloeien een kleurspectrum doorlopen voor ze op temperatuur zijn. Binnen het theater is het verbeelden van tijd

altijd een interessant gegeven. Waar het om gaat is de middelen zo goed mogelijk te benutten om dat wat je wilt vertellen duidelijk te maken. ‘I rather save my time for cueing than for focusing’, is de opmerking die me het meest is bijgebleven. Bij het standen maken ben je bezig met de dynamiek. Dat is de manier waarop je met licht je verhaal vertelt en aanscherpt. Daarmee gaf ze aan hoe belangrijk het is om de lichtovergangen goed te krijgen. Als de lampen zijn gesteld, begint pas de regie van het licht.